

APORTUL ACTORILOR ÎN VIAȚA DEȚINUȚILOR ȘI IMPACTUL PE CARE ACEȘTIA ÎL AU ÎN PROCESUL DE REINTEGRARE SOCIALĂ*

Nicoleta Mădălina Ailincăi**

Abstract. *I have prepared this article in order to be published in the Yearbook of the "George Barițiu" History Institute of the "Romanian Academy" from Cluj-Napoca, so it can be raised awareness over the process of social reintegration of a former convict after he was released from prison. The interest in this subject comes as a result of my doctoral research that is being completed at the Faculty of Political Sciences, University of Bucharest, which has the title: "The Romanian penitentiary environment and the social reintegration policies of detainees". Moreover, my interest in this subject is strengthened by my goal to promote equal opportunities for everyone, regardless of the status that a citizen may have in a society and I strongly believe that respect for human rights is an essential principle in a democratic state. The article describes the process of social reintegration of those former detainees with the aid of the direct involvement of direct or indirect actors who are or should be part of this process. Also, we will see who are the people the detainees rely on when they leave prison and how much they can contribute to finding a balance for the former convicts. The article offers information about the stages of social reintegration process, about the difficulties and needs a former detainee encounters once he leaves the prison.*

Keywords: detainees, actors, equal opportunities, social reintegration, a new beginning.

România are suficient de multe probleme la nivel medical, educațional, economic, încât despre penitenciare, deținuți sau reintegrare socială nu auzim decât în contextul aprobării unor legi, atunci când statul primește amenzi de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau când un deținut evadează sau se sinucide.

---

* Articol redactat cu ajutorul finanțării din proiectul "Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii (ATRiUM)" – (cod proiect 123343).

** Doctorand, Universitatea București; e-mail: ailincai_nicoleta@yahoo.com

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, LIX, 2020, p. 699-707.

Drept urmare, interesul pentru acest subiect adresat penitenciarelor și procesului de reintegrare socială survine ca urmare, atât a identificării acestor elemente, cât și a faptului că sunt o promotoare a egalității de șanse și îmi doresc ca fiecare dintre noi să i se respecte drepturile și libertățile cetățenești dobândite cu timp în urmă.

Din punctul meu de vedere, ca cercetător al mediului penitenciar românesc și al politicilor de reintegrare socială pentru foștii deținuți, consider că această categorie socială este marginalizată și discriminată pe fondul acțiunilor pentru care ei au plătit deja, odată cu ispășirea pedepsei.

De multe ori, ei sunt aruncați la marginea societății și, oricât de mult, o parte dintre ei ar dori să se schimbe, sistemul, mediul, legislația, birocrăția, politicile publice sau lipsa acestora, nu îi ajută să reușească acest lucru.

Procesul de reintegrare socială pentru o persoană condamnată este un proces foarte complex, ce include activități, programe, actori, colaborări între instituții, politici publice, precum și implicarea și dorința celui închis de a reveni la o viață normală, fără a mai recidiva.

Din păcate, România nu se află într-un clasament favorabil în ceea ce privește rata de recidivă, fapt pentru care, cu atât mai mult, ar trebui să se acorde o importanță deosebită acestui proces, atât din partea aparatului guvernamental, cât și din partea societății civile, întrucât fenomenul de recidivă poate să afecteze pe oricare dintre noi.

Lucrul acesta nu prea se întâmplă în realitate, din cauza a mai multor motive, motive ce țin atât de aparatul guvernamental, dar și de alte motive pe care vom încerca să le expunem pe scurt, în cele ce urmează.

Așadar, unul dintre motivele pentru care procesul de reintegrare socială nu se bucură de rezultate pozitive, se datorează faptului că nu există niște politici publice care să vină în sprijinul acestui proces, singurul document de politică publică ce vizează revenirea deținuților în societate fiind Strategia de Reintegrare Socială a foștilor deținuți 2015-2019, ce s-a prelungit până în anul 2024 din cauza obiectivelor neatinse¹.

Astfel, politicile publice dedicate acestui segment pot fi încadrate în tipologia politicilor publice simbolice, dând impresia că aparatul guvernamental își dă interesul în vederea îmbunătățirii procesului.

Politicile simbolice apar ca niște documente publice, redactate în speranța rezolvării problemelor de către cei aflați la conducere, pe când, în realitate, nu se produc schimbări semnificative².

---

¹ Strategia Națională de Reintegrare Socială a persoanelor private de libertate, <http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2017/04/Strategie-v5.pdf>, consultat la 10.08.2020.

² Larry N. Gerston, *Public Policy Making: Process and Principles*, New York, Edit. Routledge, 2015, p. 62.

Un alt motiv ce face dificil procesul de reintegrare socială este birocrația. Mulți dintre deținuții eliberați au probleme cu actele personale, fie le-au expirat, fie le-au pierdut, etc, iar intrarea în posesiunea acestor acte necesită, în principiu, timp și o sumă de bani, pe care ei nu o dețin, în cele mai multe dintre cazuri. Acest lucru poate conduce și la incapacitatea de a se putea angaja, întrucât, după cum știm, la angajare sunt necesare numeroase documente. De asemenea, în acest context, se adaugă și faptul că ei, neavând resurse financiare, timpul de obținere a actelor poate deveni un adevărat obstacol în încadrarea pe piața forței de muncă.

Lipsa menținerii legăturii cu familia reprezintă un alt motiv pentru care un fost deținut riscă să revină în închisoare. Conform studiilor de specialitate, dar și a monitorizării unui grup de deținuți în timpul studiilor doctorale, am observat că cei care nu au sprijinul familiei sunt cu mult mai predispuși la a recidiva decât cei care au un loc numit „acasă”, unde îi așteaptă părinții, soția, copiii sau alte rude apropiate.

Discriminarea din partea angajatorilor, a angajaților instituțiilor, a persoanelor din jurul lor, reprezintă un alt factor pentru care reintegrarea socială devine un obstacol în calea încercării de a avea un trai de viață normal. Astfel că imposibilitatea de a se angaja și de a avea bani din ce supraviețuiește, îi determină pe foștii condamnați să recurgă la acțiuni care, în cele din urmă, îi trimit înapoi în spatele gratiilor.

Desigur că aceste motive menționate și identificate, în urma unor cercetări, sunt doar o parte dintre cele mai des întâlnite, întrucât ele pot fi de natură obiectivă, subiectivă, precum și personală, diferind de la o persoană la alta.

Având în vedere aceste aspecte m-am întrebat de multe ori: oare ce se întâmplă cu deținuții odată ce sunt eliberați? Reușesc aceștia să-și găsească un loc de muncă? Cine și în ce fel i-ar putea împiedica pe foștii deținuți să nu recidiveze?

Răspunsurile la toate aceste întrebări le vom găsi în cuprinsul acestui articol, iar ele ne vor ajuta să ne creăm o viziune de ansamblu asupra procesului de reintegrare socială a unui fost deținut și, totodată, vom vedea cine, unde și cum se poate interveni pentru a putea vorbi despre o îmbunătățire în acest sens. De asemenea, vom vedea care sunt cei mai importanți actori implicați în acest proces, și în ce mod influențează parcursul acestui grup țintă pentru revenirea în societate.

Cu toate că politicile aparatului guvernamental nu aduc un aport semnificativ în acest sens, vom vedea că există și alți actori non-statali care pot facilita reintegrarea deținuților în societate, compensând cu alte lucruri. În acest context, putem vorbi de familie, organizații nonguvernamentale, persoane preocupate de acest domeniu, venite din societatea civilă.

De asemenea, inclusiv noi, cetățenii unui societăți, putem fi unul dintre actorii ce ar putea contribui la îmbunătățirea acestui proces, fără a depune mari eforturi.

Procesul de reintegrare socială începe, conform teoriilor, încă din închisoare, deținutul intrând într-o perioadă de evaluare cu 3 luni înainte de liberare. În acest timp, el este pregătit pentru libertate participând la tot felul de cursuri, inclusiv la cursuri unde învață cum să își facă un CV sau cum să se prezinte la un interviu.

Reintegrare socială devine, în cele mai multe cazuri, o problemă, atunci când deținutul este eliberat, întrucât oricât de mult ar fi el pregătit în închisoare, realitatea din afara gratiilor este diferită.

Așadar, un deținut când iese de pe poarta închisorii, este debusolat, nu are planuri de viitor, nu știe ce va face nici măcar de la o zi la alta, singura lor speranță și alinare fiind membrii familiei, asta dacă au pe cineva.

Unii dintre ei, nu au niciun acoperiș deasupra capului, nu știu să citească, să scrie, nu au lucrat niciodată, motiv pentru care aceștia se află în categoria persoanelor predispușe cel mai mult la recidivă.

În prima lună după liberare, își doresc să petreacă timp cu familia și să recupereze cât mai mult din timpul pierdut cu părinții, copiii, soția/soțul, bunicii, etc.

Odată ce deținutul este liberat, el depune eforturi să uite perioada petrecută în spatele gratiilor și încearcă să se rupă de orice lucru care îi amintește de închisoare.

Ulterior, se orientează către găsirea unui loc de muncă, iar pentru acest lucru apelează la prieteni, cunoștințe, rude sau chiar aleg să plece în străinătate pentru a putea să se descurce din punct de vedere financiar.

Niciunul dintre deținuți nu are încredere să apeleze la instituțiile statului în vederea găsirii unui loc de muncă, fapt pentru care aleg să se descurce singuri.

Începând cu a doua lună după liberare, începe marea provocare pentru ei, întrucât din acest moment intră în contact cu realitatea, încep să-și caute loc de muncă, se lovesc de birocratie, de angajatori care nu acceptă să le ofere un post din cauza statutului de fost pușcăriaș, încălcând astfel drepturile lor.

Totodată, statutul de „fost pușcăriaș” produce decalaje în vederea revenirii pe piața forței de muncă a acestuia din punct de vedere salarial, deoarece „eticheta” pe care o are permite angajatorului să îl plătească mai puțin, încălcându-i, în mod direct, niște drepturi.

„Privarea de libertate reduce nivelul salariilor foștilor deținuți cu 10-20% și rata creșterii salariilor cu 30%. În mod similar, Joel Waldfogel (1994) a evidențiat că prima condamnare cu pedeapsa închisorii reduce probabilitatea angajării cu 5% și are un efect semnificativ de depreciere a veniturilor (cu peste 30%), în special pentru infractorii ale căror locuri de muncă înainte de condamnare implicau asumarea de responsabilități”³.

---

³ Cristina Dâmboeanu, *Repere pentru o sociologie a recidivei*, București, Edit. Tritonic, 2015, p. 165.

Mai mult decât atât, o parte dintre ei nu au lucrat niciodată, nu știu cum ar trebui să se prezinte în fața unui angajator și, în lipsa acestor cunoștințe, aleg calea pe care o cunosc cel mai bine, recidivând.

Găsirea unui loc de muncă reprezintă, fără îndoială, unul dintre indicatorii cei mai importanți ce se regăsește pe lista cazurilor de reușită care atestă reintegrarea în societate, însă rata de angajare a foștilor deținuți în România este foarte mică.

În această situație, ar putea interveni statul cu anumite politici care să permită încadrarea unui astfel de grup țintă pe piața muncii (deși conform legii, cazierul nu mai trebuie cerut la angajare, în realitate lucrurile se întâmplă diferit) și o monitorizare de cel puțin 6 luni de zile de la liberare.

Ținând cont de aceste aspecte, este oare posibil să contribuim la schimbarea traiectoriei unei persoane abia eliberate?

Din acest punct de vedere, o altă perspectivă a procesului de reintegrare socială ar putea fi dată de aportul pe care actorii îl au în acest proces.

Numim actori acele persoane care sunt implicate direct sau indirect în acest proces: reprezentanți ai penitenciarelor, primăriilor, Serviciului de Probațiune, ai organizațiilor nonguvernamentale, cât și membrii familiei și comunitatea din care fac parte foștii deținuți.

În literatura de specialitate, actorii reprezintă acele entități (persoane sau grupuri sociale) ce-și definesc propriile interese și scopuri, fiind capabile să adune resurse în vederea atingerii acestor scopuri, iar odată atinse, ajung să aibă un impact major și să influențeze deciziile luate la nivel politic și instituțional⁴.

În ceea ce-i privește pe reprezentanții penitenciarelor implicați în procesul de reintegrare socială, și aici vorbim de asistenți sociali, educatori, psihologi, cât și alte cadre ce își desfășoară activitatea în această instituție, putem spune că ei pot contribui la îmbunătățirea reintegrării sociale a celor cu care lucrează într-un procent destul de semnificativ. În fișa postului lor stă pregătirea deținuților pentru libertate, precum și organizarea activităților și programelor dedicate acestui segment.

Desigur, în completarea acestor acțiuni, intervine și dorința deținutului de a se reintegra sau nu în societate, deoarece nu sunt suficiente doar demersurile făcute de aceste cadre, iar acest fapt se aplică în interacțiunea cu fiecare actor. Pentru a putea vorbi de cazuri de succes reintegrate în societate, persoana condamnată trebuie să-și dorească cu adevărat să se reintegreze.

În penitenciar există Sectorul de Educație și Asistență Socială și Psihosocială format din asistenți sociali, educatori și psihologi, care lucrează cu deținuții în vederea

---

⁴ Hideki Kan, *Actors in World Politics, Government and Politics*, vol. II, Kyushu University, Japan, 2009, p. 1-18.

schimbărilor de comportament, a percepțiilor asupra vieții, pregătindu-i pentru revenirea în societate prin tot felul de acțiuni, activități și programe.

Cu toate că se depun eforturi în acest sens, rezultatele nu sunt spectaculoase, asta pentru că, odată ce deținutul părăsește închisoarea, specialiștii din acest sector le pierd urma, nu au cum să îi monitorizeze și în afara penitenciarului. De ei mai află doar atunci când recidivează și se întorc înapoi în spatele gratiilor, motiv pentru care sunt nevoiți să o ia de la capăt cu toate acțiunile demarate în același scop: o pregătire mai eficientă pentru eliberare.

În procesul de reintegrare socială, există două tipologii de actori, în detenție și post-detenție.

În detenție, vorbim despre specialiștii menționați mai sus, însă putem lua în calcul și intervenția reprezentanților organizațiilor non-guvernamentale, precum și acțiunea oamenilor care lucrează în instituțiile ce au încheiat protocoale cu închisorile.

Tot în perioada de detenție, familia poate avea un impact major în procesul de reintegrare socială, însă mai multe despre acest actor, vom face menționări în următoarele rânduri.

În post-detenție, lucrurile iau o altă direcție. În acest caz, actorii implicați sau care ar trebui să fie implicați în procesul de reintegrare socială sunt: consilierii Serviciului de Probațiune, Autoritatea Pentru Ocuparea Forței de Muncă, reprezentanți ai ONG-urilor, familia și apropiații deținutului.

În ceea ce privește Serviciul de Probațiune, regăsit sub denumirea de Direcția Națională de Probațiune, trebuie să știm că este singura instituție din România ce are în vedere monitorizarea și supravegherea persoanelor care au comis o infracțiune. Bazele acestei instituții au fost puse în anii 1990 – 1992, însă ea a început să se dezvolte după anii 2000, având actualmente sedii în toată țara.

„Activitatea sistemului de probațiune se desfășoară în interesul comunității, în scopul reabilitării sociale a infractorilor, al diminuării riscului de săvârșire a unor noi infracțiuni și al menținerii siguranței comunității, precum și pentru reducerea costurilor sociale ale executării sancțiunilor și măsurilor penale, prin diminuarea populației din unitățile penitenciare și valorificarea potențialului economic al infractorilor”⁵.

Așadar, consilierii de probațiune sunt printre cei mai avizați actori ce pot interveni în procesul de reintegrare socială pentru un deținut abia eliberat. Ei își desfășoară activitatea prin diverse programe și acțiuni care să îi ajute pe foștii infractori să se reabiliteze în societate.

În teorie, lucrurile par să dea roade, însă realitatea este cu totul alta.

---

⁵ Art. 1, alin. (3) din *Hotărârea de Guvern nr. 1079/2013 cu privire la organizarea și funcționarea sistemului de probațiune*, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/154293>, consultat la 16.08.2020.

Din păcate, ei nu se ocupă de toți deținuții ce ies de pe poarta închisorii; conform legii, ei monitorizează doar câteva categorii de persoane: victimele, minorii, persoanele majore care au primit suspendarea pedepsei de către judecător (dacă fapta includea o pedeapsă de 3 ani maxim), precum și persoanele ce sunt eliberate condiționat cu cel puțin 2 ani de la finalizarea termenului de pedeapsă⁶.

De asemenea, o altă problemă identificată în această instituție este raportată la lipsa resursei umane, Serviciul de Probațiune confruntându-se cu un personal redus în raport cu activitatea și numărul de persoane pe care trebuie să îi monitorizeze.

Având în vedere aceste aspecte, nu putem vorbi despre rezultate remarcabile, mai ales că deținuții „cei mai periculoși” nici măcar nu sunt luați în calcul pentru monitorizarea și oferirea de asistență post-detenție, de către acești actori pentru reintegrarea lor în societate.

Așadar, singura instituție vizată pentru a interveni în procesul de reintegrare socială a persoanelor eliberate, își pierde din importanță, reintegrarea socială a persoanelor condamnate rămânând doar un obiectiv scris pe hârtie.

În completarea instituțiilor care ar putea aduce un aport în procesul de reintegrare socială ar fi primăriile și Agențiile Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă.

Acești actori statali pot interveni prin oferirea unui loc de muncă, atât în folosul instituțiilor (în servicii de curățenie, de exemplu), cât și la alți angajatori care se confruntă cu lipsă de personal necalificat.

Din nefericire, nu se cunosc primării care să aibă o bază de date a celor care au fost închiși, care să se preocupe de cei care au avut probleme cu legea, fapt pentru care, acest actor se dovedește a fi doar simbolic în implicarea îmbunătățirii procesului de reintegrare socială.

Pe de altă parte, Agențiile Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă sunt cunoscute în oferirea de sprijin pentru persoanele condamnate. Un exemplu în acest sens a fost identificat în Botoșani, unde reprezentanții acestei instituții au organizat un eveniment la care au participat atât angajatori, cât și persoane ce aveau să fie eliberate din închisoare.

„În colaborarea cu angajatorii s-a urmărit acoperirea deficitului de personal prin calificările pe care le au persoanele din grupul țintă, disponibilitatea pentru calificarea la locul de muncă și subvenționarea locurilor de muncă ale candidaților de la bursă prin măsurile active de stimulare a angajatorilor. Selectarea persoanelor participante și a angajatorilor care au dorit să dea un semnal de acceptare și normalitate din partea

---

⁶ *Hotărârea de Guvern nr. 1079/2013 cu privire la organizarea și funcționarea sistemului de probațiune*, <http://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocument/154293>, consultat la 16.08.2020.

comunității locale, a condus la un demers activ și aplicat pe rezultate favorabile ocupării”⁷.

În raport cu acești actori statali implicați mai mult sau mai puțin în procesul de reintegrare socială, există și actori non-statali, unul dintre aceștia fiind reprezentanții ONG-urilor.

La nivel de fiecare penitenciar, există numeroase protocoale încheiate cu astfel de organizații, care se implică în activitățile cu deținuții atât în detenție, cât și în perioada post-detenție.

Astfel, regăsim ONG-uri ca cei de la GRADO – Asociația Grupul Român pentru Apărarea Drepturilor Omului, Fundația Svasta, Fundația Prison Fellowship România, Fundația Stânca Veacurilor, Fundația Motivation, Asociația Transcena, Asociația Adunarea Creștină, Asociația Europeană pentru susținerea Drepturilor Omului, Combaterea Discriminării și Corupției, Organizația Umanitară Concordia, ale căror reprezentanți se ocupă îndeaproape de procesul de reintegrarea socială și de dezvoltarea deținuților, atât în perioada din detenție, cât și după liberare.

În continuarea identificării actorilor non-statali implicați în procesul de reintegrare socială, se află comunitatea din care face parte un fost condamnat și familia.

Comunitatea din care face parte o persoană condamnată putem fi și noi, cetățeni ai unei țări. În acest proces, aportul pe care noi l-am putea aduce în viața celor eliberați se rezumă la respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. Mai exact, nu trebuie să îi discriminăm, blamăm și nici să îi aruncăm la marginea societății, ci este suficient să nu le punem diverse etichete.

Traectoria vieții unui deținut depinde în mare măsură de suportul de care ei beneficiază, atât în detenție, dar mai ales în post-detenție. Cu toate că există acești autori care contribuie sau ar putea contribui la eficientizarea procesului de reintegrare socială sau, cel puțin, la îmbunătățirea lui, familia rămâne cel mai important actor în viața unui deținut.

„Familia își adăpostește membrii, îi hrănește și îi socializează, dar în același timp, transmite și realizează o legătură: ea este stâlpul identităților pentru 86% dintre oameni, adică pentru 89% dintre femei și pentru 83% dintre bărbați, cu mult înaintea muncii”⁸.

Indiferent de faptele săvârșite, de felul lor de a fi și de a acționa, de pedepsele primite și de statutul financiar, social, familial pe care îl au, deținuții simt nevoia de

⁷16 deținuți de la Penitenciarul Botoșani și-au căutat un loc de muncă la Bursa AJOFM Suceava pentru angajarea persoanelor ce se vor elibera din detenție, <https://www.newsbcovina.ro/social/209766/16-detinuti-de-la-penitenciarul-botosani-si-au-cautat-un-loc-de-munca-la-bursa-ajofm-suceava-pentru-angajarea-persoanelor-ce-se-vor-elibera-din-detentie>, consultat la 10.09.2020.

⁸ Martine Segalen, *Sociologia familiei*, trad. de Mihai Dos, Alexandra-Maria Cheșcu și Giuliano Sfichi, Iași, Edit. Polirom, 2011, p. 324.

siguranță, de afecțiune și de un suport de orice fel, iar familia se dovedește a avea cel mai mare impact asupra lor, atât în spatele gratiilor, cât și în afara lor.

Motivațiile, obiectivele și planurile lor de viitor sunt legate de copii, de soție, de părinți și alți membri de familie ai lor, întrucât ei sunt cei care îi responsabilizează, le acoperă nevoile, oferindu-le, în același timp, suport moral, financiar, psihic, fapt ce îi ajută să facă față mai ușor tuturor provocărilor și dificultăților ce apar în procesul lor de reintegrare.

Odată ce pășesc către libertate, prima interacțiune o au cu membrii familiei, iar acest lucru denotă o speranță că acel individ nu va mai recidiva.

Familia este cea care îi poate ajuta să se reintegreze în societate, însă în același timp, îi poate influența să recidiveze, asta pentru că există familii în care recidiviști sunt și părinții, frații, surorile sau alți membri ai familiei.

În acest caz, actorul cel mai influent și benefic în procesul de reintegrare socială devine cel mai dăunător pentru fostul deținut.

Din păcate, există și deținuți care sunt oameni ai străzii, fără familie sau care au fost părăsiți de membrii familiei în momentul arestării lor, motiv pentru care ei fac parte din categoria acelor foști deținuți predispuși cel mai mult la recidivă.

În cele din urmă, actorii menționați, pot aduce un aport în procesul de reintegrare socială, însă familia reprezintă cea mai influentă sursă de reușire a unui fost deținut în societate.

Desigur, în acest context putem sublinia și găsirea unui loc de muncă și dorința celui liberat de a avea un trai de viață normal.

Având în vedere cele precizate, concluzionând, putem spune că reintegrarea socială devine o întreagă provocare pentru ei, provocare care până la urmă, ține doar de modul lor de a gestiona situațiile și dificultățile de care se lovesc.

